

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IX

БРОЈ 9

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR IX
VOLUME 9

Accepted on December 25th 2020, at the 8th meeting of the SASA
Department of Language and Literature

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2021

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IX

БРОЈ 9

Примљено на 8. скупу Одељења језика и књижевности
од 25. децембра 2020. године

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2021

© Српска академија наука и уметности, 2021

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак Трибина Библиотеке САНУ покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године. У седмом броју су текстови са Трибине из 2018. године. У осмом броју су текстови са Трибине из 2019. године. У деветом броју су текстови са Трибине из 2020. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
28. I 2020 – 3. XI 2020.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Биљана Јоцић
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Изабрane њесме : (1953–2017) / Љубомир Симовић</i>	<i>9</i>
<i>Свејџомир Арсић Басара / [ауџџори џексџџова Олја Јеврић, Никола Мирков, Зоран Маркуи ... и др.]</i>	<i>31</i>
<i>Свејџомир Арсић Басара : рагови 1998–2018 / [ауџџори џексџџова Никола Кусовац, Олја Јеврић, Никола Мирков ... и др.]</i>	<i>31</i>
<i>Зборник са научној скуџа џоводом џедесетџ година од смртџи академика Милуџина Раговиновића / уредници Радомила Пеџановић, Драџослав Маринковић</i>	<i>41</i>
<i>Криџичка лисџа врџа васкуларне флоре Србије. 1, Lycopodiopsida, Polypodiopsida, Gnetopsida, Pinopsida и Liliopsida / [Марјан Никеџић, Гордана Томовић] ; уредник Владимир Сџевановић</i>	<i>41</i>
<i>До фисџје, о фисџји и о уранијуму / Шџејан С. Миљанић, Јелена Раџић-Перић, Миљенко Перић ; уредник Владимир Сџевановић</i>	<i>41</i>
<i>Периодизација нове срџске књижевносџи : џоводом 150. џодиниџице рођења Павла Поџовића (16. IV 1868 – 4. VI 1939) / уредник Злаџа Бојовић</i>	<i>63</i>
<i>Јужнословенски филолоџ. Књ. 75, св. 1 / џавни уредник Рајна Драџићевић</i>	<i>63</i>

<i>Српски дијалектолошки зборник. Књ. 65/2, Речник говора Лужнице / Љубисав Ћирић ; главни уредник Слободан Ремешић</i>	<i>63</i>
<i>Краљевство и архиепископија у српским и поморским земљама Немањина : шемањски зборник у часи 800 година пролашења краљевства и аутокефалне архиепископије свих српских и поморских земаља / уредници Љубомир Максимовић, Срђан Пиривајирић</i>	<i>79</i>
<i>Државни поредак : суверенитет у времену глобализације : зборник / уредник Александар Косић</i>	<i>95</i>
<i>Зборник радова Византолошког института. Књ. 55 и 56 / уредници Љубомир Максимовић, Бојана Крмановић</i>	<i>107</i>
<i>„Е, е, шта је то?“ : евнуси у војном врху византијског царства : (780–1025) / Бојана Крмановић</i>	<i>107</i>
<i>Владимир Д. Ласкарев – животи и дело : поводом 150 година од рођења / уредници Видојко Јовић, Мери Ганић</i>	<i>121</i>
<i>Стеван Бошковић – животи и дело : поводом 150 година од рођења / уредници Видојко Јовић, Саша Бакрач</i>	<i>121</i>
<i>Геохазард у Србији у 21. веку : знање је најбољи бедем против сихије / уредник Владица Цвеиковић</i>	<i>121</i>
<i>Одабрана поглавља из урологије / главни уредник Јован Б. Хаџи-Ђокић ; коуредници Миодраг Ж. Аћимовић, Драгослав Т. Башић</i>	<i>131</i>
<i>Стефан Немања – претходници Симеон Мироточиви : зборник радова у два тома / уредник Милан Радујко</i>	<i>141</i>
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	<i>155</i>

Владимир Д. Ласкарев – живот и дело : поводом 150 година од рођења / уредници Видојко Јовић, Мери Ганић. – Београд : САНУ : Српско геолошко друштво, 2019

Стеван Бошковић – живот и дело : поводом 150 година од рођења / уредници Видојко Јовић, Саша Бакрач. – Београд : САНУ : Војногеографски институт, 2019

Геохазард у Србији у 21. веку : знање је најбољи бедем против стихије / уредник Владица Цветковић. – Београд : САНУ, 2019

Говорили: академик Видојко Јовић
дописни члан САНУ Владица Цветковић
дописни члан САНУ Слободан Б. Марковић

У Београду, уторак 6. октобар 2020. у 13 часова

СЕЋАЊА И ОПОМЕНЕ

Поштовани часници, академици и сви присутни, и сви који нас пратите у директном преносу, част ми је што већ 169. пут отварам Трибину Библиотеке САНУ. На Трибини увек приказујемо наша нова издања из различитих области науке и уметности, а данас су пред нама три књиге из Одељења за математику, физику и гео-науке.

Две књиге на достојан начин обележавају живот и дело академика Владимира Д. Ласкарева и академика Стевана Бошковића, поводом 150. годишњице њиховог рођења. Оба издања је са својим сарадницима уредио академик Видојко Јовић.

Трећа књига је настала из Академијиних циклуса предавања. У њеном наслову, као што можете видети на пригодној презентацији, читамо речи: геохазард, Србија, 21. век, знање, бедем, стихија... Уредник је дописни члан САНУ Владица Цветковић, а рад о климатским променама написао је дописни члан САНУ Слободан Б. Марковић.

Замолићу говорнике да имају на уму услове у којима смо се састали и да своја казивања сместе у четрдесетак минута. Њихове целовите текстове објавићемо у годишњаку Трибине.

(Реч уредника)

М. В.

Видојко Јовић

СЕЋАЊЕ НА СТЕВАНА П. БОШКОВИЋА (1868–1957) И ВЛАДИМИРА Д. ЛАСКАРЕВА (1868–1954)

Генерал Стеван П. Бошковић имао је буран живот који му је био наметнут околностима и временом у којем је живео и стварао. Пореклом из Зајечара, где је започео школовање, рано се определио за војничку каријеру и геодетску службу. У Београду је завршио Војну академију (1889) и три године службовао у Нишу. Велика радозналост, проницљиви дух и жеља и потреба за усавршавањем одвели су га у Санкт Петербург, где је провео седам година (1892–1899). Тај боравак у царској Русији потпуно је определио његов животни пут. Стекавши најбоље образовање из области картографије, геодезије и астрономије, био је спреман да то примени у Србији и пренесе другима.

По повратку у Београд 1899. године постављен је за професора геодезије Више школе Војне академије и руководио је радовима војногеодетске службе Србије (касније Југославије).

Његова је велика заслуга што је Србија добила прву тригонометријску и нивелманску мрежу, а то је омогућило и тачан топографски премер већих градова у Србији. Слично је учинио и у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и касније у Југославији. Тако успостављена геодетска мрежа повезана је са околним државама на Балканском полуострву и читавом Европом. Као веома образовани официр у подручју геодезије, Стеван Бошковић бавио се и астрономским испитивањима и мерењима, новим техничким решењима и усавршавањима геодетских и астрономских инструмената.

Стеван Бошковић је организовао израду карте 1 : 100.000 у Југославији, што је и утицало да се за Основну геолошку карту Југославије после Другог светског рата узме иста размера.

У чин генерала унапређен је 1923. године. Више деценија био је начелник Војногеографског института у Београду и ту оставио неизбрисиви траг свог деловања и залагања за модерну институцију те врсте.

Учествовао је као представник Српске краљевске академије и Министарства војске и морнарице на конгресима Међународне геодетске и геофизичке уније у Риму (1922), Мадриду (1924), Прагу (1927), Штокхолму (1930), Лисабону (1933) и Единбургу (1936), на конгресима Међународне географске уније у Кембриџу (1928), Паризу (1931), Варшави (1934) и Амстердаму (1938), као и на конгресима словенских географа и етнографа у Прагу (1924), Кракову (1927) и Београду (1930).

Заслужан је за оснивање бројних удружења и институција у Србији и Југославији, а такође био је члан многих научних и стручних друштава у више земаља: редовни члан Скопског научног друштва (1925), дописни члан Чехословачког географског друштва (1926), дописни члан Украјинског научног друштва „Шевченко“ (1928), редовни члан Познањског научног друштва (1932), редовни члан Берлинског географског друштва (1933), редовни члан Америчког географског друштва (1933) и редовни члан Америчке академије политичких наука (1936). Дописни члан Југословенске академије знаности и умјетности постао је 1934. године.

За дописног члана Српске краљевске академије изабран је 1932, за дописног члана Српске академије наука 1948, а за редовног члана Српске академије наука 1955. године.

Историја природних наука недовољно се изучава и код нас и у свету, па се чини као да свака нова генерација потисне и заборави једну стару генерацију. Невероватно брзи развој природних наука немилосрдно баца у заборав скоро све раније научне посленике и само мали број имена чврсто остаје и прелази у својеврсне митске личности научног Олимпа. И као да је већини научника то довољно – ко ће памтити све претходнике и све фазе и подфазе у развоју појединих научних теорија и идеја, па и читавих наука? Таква размишљања увек ме наведу на следећи цитат који опомиње: „Знати науку само свога доба значи знати је упола, значи ићи као путник, који не би знао

одакле је пошао, ни колико је дана на путу“ (А. d'Archias – превод Ј. Жујовића).

Пре век и по, 1868. године, родили су се значајни научници, професори, писци, јавне личности у Србији: Михаило Петровић Алас, Стеван Бошковић (генерал, академик), Павле Поповић (историчар књижевности, академик), Алекса Шантић, Михаило Гавриловић (историчар, дипломата), Тихомир Ђорђевић (етнолог, академик), Никола Несторовић (архитекта), Владимир Д. Ласкарев (геолог, академик) и други. Сви они заслужују наше поштовање и захвалност за све оно што су учинили за нашу науку и културу.

Има једна лепа појава међу геолозима у Србији: они се често сећају својих професора и колега, својих претходника на истом геолошком послу. Међутим, млађе генерације недовољно уче о историји појединих геолошких дисциплина, а тога ће бити још и више у будућности. Зато су значајне годишњице великана геолошке науке у Србији одлична прилика и прави повод да се сетимо оних који су радни век, енергију, труд, знање и упорност посветили бољем и свеобухватнијем познавању геолошке грађе Србије.

Међу најзначајнијим геолозима које смо имали у XX веку, заслужено место припада Владимиру Д. Ласкареву. Српска академија наука и уметности не заборавља своје преминуле чланове, па је стога, заједно са Српским геолошким друштвом, организовала научни скуп посвећен 150. годишњици рођења Владимира Ласкарева.

Године 1868. родио се у Русији Владимир Д. Ласкарев, који је после Првог светског рата дошао у Београд и ту остао до краја живота. Главна област проучавања Ласкарева у Србији била је стратиграфија неогена и квартара. Испитивао је лесне седименте и конгеријске слојеве у околини Београда, руководио је израдом детаљне геолошке карте околине Београда, бавио се биостратиграфијом неогених бескичмењака Србије и Македоније, кварталом Војводине, тектоником Букуље, Црног врха, Фрушке горе, Пожешке горе, тектоником неогених наслага у неким деловима Србије. Увео је у геологију термине „Паратетис“, „штајерска фауна сисара“ за миоценске сисаре у Србији (по аналогiji са сличном фауном из Штајерске), „макишки слојеви“ за кварталне слојеве са *Corbicula fluminalis*.

Најзначајнији допринос Ласкарева светској геологији представља његов термин *Паратетис* који се и данас широко користи. „Назив Паратетис предлажем за оно огромно море, које је постанком алпског система одвојено у почетку миоцена од Тетиса и које је пролазило кроз Ронски басен, Швајцарску, јужну Баварску, Бечки басен, Србију, Румунију, Јужну Русију ка Каспијском мору“ (1923, 1924).

Био је члан Српске краљевске академије (дописни од 1932, редовни члан Српске академије наука од 1947), управник новоствореног Геолошког института Српске академије наука (1947), почасни члан Минералогског друштва у Петрограду (1911), члан Новоросијског друштва природњака (1896), члан Волинског друштва природњака (1911), члан Дњестровског друштва природњака (1912).

Наши палеонтолози назвали су по њему више фосилних родова и врста (*Pyrula laskarevi* Pavlović, *Laskarevia* Mil., *Pseudopolyconites laskarevi* Mil. & Slad.).

Својим великим научним делом Владимир Ласкарев уздигао је и задужио српску геологију, а својом скромношћу и благошћу остао у лепим казивањима и сећањима својих колега и студената. Више од 60 година то се преноси из генерације у генерацију и тако је Владимир Ласкарев постао легендарна личност српске геологије.

Јован Жујовић је записао: „Изучавање историје једне науке јесте и морална дужност њених следбеника. Историја нас учи: да уважавамо тегобе и напоре ранијих посленика; да признамо свачију заслугу; да се чувамо пристрастности, искључивости и уображености, да будемо праведни и скромни.“

Владаца Цветковић

ЗБОРНИК О ГЕОХАЗАРДИМА

Данас када читав свет говори о планетарном микробиолошком хазарду који је изазвао један вирус, расправе о другим опасностима за живот на Земљи не би смеле да буду скрајнуте. Напротив, баш сада морамо да размишљамо и о другим природним катастрофама, које, попут пандемије Ковид-19, можемо победити једино знањем. Готово сваког тренутка сазнајемо о последицама које на простору целе планете изазивају микроби чија укупна биомаса, према неким проценама, износи мање од неколико грама, а данас је, овде, пред нама књига која говори о хазарду потпуно другачијег карактера. Она упозорава на природне опасности неорганског порекла до којих долази због премештања огромних количина стенског материјала и воде и којима се драстично мењају услови за живот у њима погођеном подручју.

Зборник радова под насловом *Геохазард у Србији у 21. веку – знање је најбољи бегем проишав стихије* сачињен је од саопштења која су својевремено била приказана у оквиру посебног циклуса предавања истог назива, одржаног у пролеће 2018. године у Српској академији

наука и уметности. Посебни циклуси предавања осмишљени су због жеље САНУ да појача своју друштвену улогу тиме што би се на најважније друштвене проблеме одговорило онако како овој установи и доликује – врхунским научним резултатима. Садржај појединачних предавања био је прилагођен и експертима и најширем аудиторијуму, с превасходном намером да се успостави боља комуникација између оних који знаће продукују, научника у Србији, и оних којих се приме-на овог знања највише тиче – свих наших грађана.

У Зборнику је приказано укупно седам врста геолошких хазарда за које постоји висок степен вероватноће да могу угрозити наш животни простор у наредних сто година; то су земљотреси, суше, поплаве, клизишта, загађење земљишта, опасност од снажних вулканских ерупција у окружењу и изазови везани за глобалну промену климе.

У раду о сеизмичком хазарду у Србији, др Ана Младеновић и др Славица Радовановић објашњавају зашто се код нас догађају релативно јаки земљотреси, премда подручје Србије није близу места генерисања највеће количине тектонске енергије у региону. У раду се правилно наглашава да постоје озбиљни проблеми у томе како се у Србији прикупљају подаци за процену сеизмичког хазарда, због чега је штета коју земљотреси праве у Србији несразмерно велика њиховој снази.

Проценом ризика од несташице воде за пиће у Србији бави се рад професора Рударско-геолошког факултета Зорана Стевановића. Стање водних ресурса у Србији он приказује и у актуелном и у историјском контексту, па читалац може да сазна како је у последњих шездесет година у Србији дошло до енормног повећања капацитета централизованог водоснабдевања, као и да је у истом периоду осетно смањено учешће подземних вода у снабдевању. Србија, како се наводи у раду, има довољно подземних и површинских вода за дугорочно задовољавање потреба становништва, индустрије и пољопривреде, али да не постоји ни најмањи простор за било какав немаран однос према овом ресурсу.

У раду о сушама у Србији, проф. Славиша Трајковић са Факултета техничких наука Универзитета у Нишу приказује своје оригиналне податке који су настали вишегодишњим истраживањима на развоју хидроинформационог система за праћење и правовремену најаву суше. Аутор издваја три региона према овој врсти угрожености, а читаоци се у овом раду могу упознати и с чињеницом да штета од суше из 2012. године надмашује ону изазвану много „познатијим“ поплавама из 2014. године.

Четврти прилог Зборника бави се клизиштима. У свом прегледном раду, професорка Рударско-геолошког факултета Биљана Абломасов процењује „да је око 20 % територије Србије под активним или

умиреним процесом клижења“. У раду се критикује тренутна пракса уношења података у национални катастар клизишта, и изводи закључак да због тога тачна процена хазарда од клизишта у Србији тренутно није ни могућа.

О проблемима загађења земљишта у нашем подручју пише академик Видојко Јовић. Аутор у свом прилогу даје приказ основних узрока и опис типова загађења (нпр. рударска експлоатација, индустријске активности и друго), а као илустрацију даје и неколико примера угроженог земљишта из различитих делова Србије.

Вулкански хазард наше просторе не погађа директно, али, како је приказано у раду чији је наслов у виду питања: „Да ли је вулкански хазард претња за подручје Балканског полуострва?“, професор Рударско-геолошког факултета Дејан Прелевић даје приказ трију могућих сценарија по којима би подручје Балканског полуострва могло да буде озбиљно угрожено вулканским ерупцијама у суседним или чак и у веома удаљеним подручјима.

Последњи рад у Зборнику тиче се геоперспективе климатских промена у којем Слободан Б. Марковић, дописни члан САНУ, анализира климатске варијабилности на нашој планети за последњих 65,5 милиона година, а посебно оне везане за концентрацију гасова који изазивају такозвани ефекат стаклене баште. Аутор закључује да се налазимо у последњој топлој фази (интергласијалу) квартарног леденог доба, која је још увек далеко хладнија од палеоеоценско-еоценског климатског максимума.

Издавањем Зборника о геохазардима, истоимени циклус предавања у потпуности је испунио мисију замишљену од стране Извршног одбора САНУ и посебне комисије за организацију посебних циклуса предавања у САНУ. Током циклуса, а сада и у писаној форми у овом Зборнику, приказано је научно знање које је важно за будућност свих, и које због тога никако не сме да остане само експертима. Садржај Зборника је више него актуелан, у то лако можемо да се уверимо ако погледамо неке чланке у дневној штампи, на пример о томе да је квалитет воде у Краљеву био угрожен летошњим поплавама (<https://www.danas.rs/drustvo/kvalitet-vode-za-pice-u-kraljevu-nije-ugozen-poplavama/>) или неку од телевизијских емисија, рецимо о томе како је земљиште у близини дечијег вртића у Косјерићу загађено тешким металима (<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/srbija-danas/3546832/zemljiste-okoddecjeg-vrtica-u-kosjericu-kontaminirano-teskim-metalima.html>), а колико јуче се могла чути вест о жаловини која је почела да клизи са површинског копа Прогорелица у Ибарским рудницима (<https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/drustvo/4100908/ibarski-rudnici-kliziste-kop.html>).

Премда се радови у овом Зборнику одликују критичким мишљењем, указују на лоше стање у Србији када је реч о процени хазарда и износе и различите погледе на неке од најосетљивијих тема, као што је човеков утицај на климатске промене, у њима је ипак присутан јединствен став да је игнорисање расположивог знања од стране друштва штетно и да оно што су научници сазнали мора бити одлучујући параметар код доношења политичких одлука. Проблеми у комуникацији између политичара и експерата данас су, због пандемије, видљивији него икада; сведоци смо колико свака несугласица између оних који знају шта треба учинити и оних који су дужни да те одлуке разумеју, прихвате и спроведу, кошта, а да је сваки негативни ефекат који из таквог неслагања проистекне тешко ублажити. Када буде дошло до геолошких катастрофа о којима говоре радови у овом Зборнику, време за реакцију ће бити још краће, а неке погрешне одлуке неће моћи да се исправе.

Слободан Б. Марковић

ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ И КУЛТУРА СЕЋАЊА

Неговање културе сећања засновано на научним истраживањима треба да нам помогне да не заборавимо недаће из прошлости у свим сферама нашег постојања. Само на тај начин можемо да градимо оптималну садашњост, као основ за просперитетну будућност наших потомака. Изгубивши директан контакт са природом, упркос тренутном неслућеном развоју технологије, и даље смо немоћни пред катастрофалним поплавама, снажним вулканским ерупцијама или разорним земљотресима. Зато је више него икада раније потребно проучавати не само катастрофалне последице већ и разумети механизме испољавања природних непогода, како би успели да предупредимо трагичност њихових следећих испољавања.

У прошлости су људи показивали много више пажње разорном дејству различитих природних непогода. Пажљива анализа положаја старих сеоских насеља јасно показује колико су наши преци значајно више уважавали рушилачки потенцијал природних стихија. Истовремено мудар одабир локације насеља на контакту различитих геоморфолошких целина омогућавао им је и оптимално коришћење расположивих ресурса. Нажалост, ми смо временом запоставили ту искуствену мудрост и препустили се стихијској и неумереној изградњи најразличитијих објеката наивно верујући у привидну надмоћ технологије над

Ћудљивим екстремним испољавањима природних процеса. Због тога не чуди да нас изнова „изненађују“ поплаве у бесправно изграђеним деловима насеља у плавним деловима сливова водотокова, оштећења различитих грађевина у зони клизишта или учестало смањење приноса у пољопривредној производњи због појаве честих сушних периода.

Тренутно смо сведоци незапамћеног интереса како научне тако и најшире јавности за проблем климатских промена. Поред неоспорног значаја општег бављења овако значајним проблемима очувања глобалне животне средине постоји и основана бојазан да се проблем климатских промена комерцијализује и банализује на неадекватан начин. Вероватно најбољи начин да се бавимо овим проблемом јесте да следимо приступ нашег познатог научника Милутина Миланковића. Миланковићева теорија астрономских узрока појаве леденог доба у својој основи је хелиоцентрична, дефинишући Сунце као суштински извор енергије на нашој планети. Међутим, савремено разумевање проблема климатских промена све више поприма антропоцентричне, етноцентричне, па чак и егоцентричне примесе. Према томе, само научно утемељено димензионисање узрока и механизма одвијања климатских промена може да нам помогне нашем адекватном цивилизацијском одговору на овај значајан глобални изазов.

Зато најискреније верујемо да серија предавања публикованих у зборнику *Геохазард у Србији у 21. веку* уредника Владице Цветковића, дописног члана САНУ, представља нови почетак у настојањима САНУ да настави да просветитељски упорно подсећа на разорну моћ природе. Због тога још једном се подсећамо инспиративног поднаслова ове публикације који нас опомиње да *знањем њреба изградити најбољи бедем њроитив стихије!* Једино искрено уједињени око ове суштински значајне парадигме можемо успешно да одговоримо бројним цивилизацијским изазовима који нам предстоје у будућности.